

**BÉKÉS GELLÉRT:
KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN EGY**
A keresztények egysége utópia?

Ha Jézus intése eszünkbe jut: figyeljük az idők jeleit, legtöbbször zavarba jövünk. Mik lehetnek ezek a jelek a mi korunkban? A történelem egyes szakaszaiban a Gondviselés különféle ösztönzéseket ad a keresztényeknek, hogy észrevegyék koruk legégetőbb, üdvtörténeti távlatú feladatait. Aki elolvassa Békés Gellért Rómában tanító bencés professzor tanulmánykötetét, rájöhethet, hogy az ökumenikus mozgalom világméretű terjedése — a sokakban egyszerre feltámadó igény az egyház látható egységének megteremtésére — egyértelműen „a mi idők jele”. A huszadik és valószínűleg a huszonegyedik század keresztényeinek kell komolyan szembenézniük az egységkeresés munkájával.

A könyv első részében az egységtörekvések történetével ismerkedhetünk meg. Századunk elején különböző protestáns csoportok kezdték meg egymással a párbeszédet, melybe az ortodoxia is bekapcsolódott, így alakult meg 1948-ban az Egyházak Ökumenikus Tanácsa. A közeledés okait — annak ellenére, hogy a katolikus egyház a hatvanas évek végéig tüntetően távol maradt a mozgalomtól — legtömörebben a II. Vatikáni zsinat fogalmazta meg, a megváltozott álláspontot tükröző ökumenikus nyilatkozatában (*Unitatis Redintegratio*): „A megosztottság kétségkívül ellene mond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot, és károsítja a legszentebb ügyet, az Evangélium hirdetését minden embernek.” Valóban, a megosztottság miatt a missziós munkában mutatkozó zavarok követelték először a felekezetek közötti együttműködést. Később annak a ténynek belátása hatott ösztönző erővel, hogy az egységesülő világ globális problémájára a keresztények csak közösen képesek válaszolni.

A tanulmányok szoros belső logikával mutatják be a mozgalom sajátos fejlődését. Eleinte úgy tűnt, elegendő csupán a felekezetek munkájának összehangolásával foglalkozni, az együttműködés fórumait kialakítani. (*Life and Work* mozgalom.) Mára azonban egyértelmű, hogy az együttes fellépés elkerülhetlenné teszi a közös hitvallás, istentiszteleti rend kialakítását, ami aztán feltételezi a papi

szolgálat és a szentségek azonos felfogását. (Erre irányul a *Faith and Work* mozgalom munkája.)

Az egyház, a megkeresztelt hívők közössége szellemi értelemben ma is egységes, hiszen Krisztus misztikus teste nem lehet megosztott. A feladat az, hogy ez a mély belső egység (szervezetileg is!) láthatóvá váljék. A teljes egység azonban ma már nem képzelhető el azon a módon, hogy a különvált testvérek egyszerűen visszatérnek a katolikus vagy az ortodox egyház kebelébe. „Az egyetlen járható út csakis az marad, ha a különböző hitvallású keresztények a maguk teológiai hagyományából indulnak ki, és közös imádsággal és tanúságtétellel összekötött ökumenikus párbeszédben keresik Krisztus egyházának egységét.” Vajon hogyan lehetünk hűek változathatatlannal dogmákban rögzített katolikus hitünkhöz, miközben dialógust folytatunk az alapkérdésekről? A szerző a könyv talán legfontosabb, kérdésbe bújtatott megállapítását teszi meg, amikor így töpreng: számos esetben vajon nem ugyanazt mondják-e a különböző felekezetek saját hagyományuk, kulturális viszonyaik és teológiájuk „nyelvén”? A teológiai problémák ebben a közelítésben sokszor hermeneutikai problémákká válnak! Egy biztos: az ökumenikus párbeszéd résztvevőinek le kell mondaniuk arról, hogy mindig csak a saját interpretációik, megfogalmazásaik lehetnek helyesek.

A dialógus járattan útjai persze csak a közös alapokról indulhatnak. A közös alap pedig jóval szélesebb, mint az 1984-ben Trentóban valamennyi számottevő egyház által elfogadott nicea-konstantinápolyi hitvallás. A közös „alap” közös kincsünk és Urunk, Jézus Krisztus. Az ökumenikus teológia Jézust állítja a középpontba, az Ő személyét és művét értelmezve igyekszik választ adni a tanítás egyre tágasabb köreiből felmerülő kérdésekre. Békés professzor könyvének nagy érdeme, hogy az ökumenikus dialógus egyes vitapontjainak részletes ismertetése mellett új szemléletű krisztológiai tanulmányokat is közöl, bevezetve olvasóit az ökumenikus teológia műhelyébe.

Végül nem kerülhetjük meg a kötet címben feltett kérdést: utópia-e a keresztények egységének megvalósulása? Ha csupán a teológiai nézetkülönbségek megoldásának esélyeit latolgatnánk, akár el is vethetnénk a si-

ker lehetőségét. De itt többről van szó. A szerző hangsúlyozza: elsősorban megtérésünkre kell elmélyítenünk, hogy különböző oldalakról indulva a középpontban, Jézus Krisztusban összerakódhatunk. A feladat meghaladja az emberi erőket, *végő soron Isten ajándéka lesz*. Békes Gellért kiváló tanulmánygyűjteménye nemcsak tájékoztatásunkra és elmaradásainkra mutat rá egy új gondolkodási horizont feltárásával. Felhívja figyelmünket arra a tényre is, hogy élő hit nélkül a teológiában sem boldogulhatunk.

KUNSZABÓ ZOLTÁN

REINHARD ABEL — ANTON KNER: A SZÉP ÖREGSÉG TITKA

Újra és újra visszatérő kérdés, hogyan lehet enyhíteni az öregség egzisztenciális gondjait. Miképp lehet megőrizni a lelki frissességet, készenlétet, nyitottságot? Hogyan győzheti le az ember betegségét? Mint vetet számot életének fokozódó gyengülésével, melynek tudatát még csak fokozza benne az a tény, hogy anyagilag is lényegesen rosszabb körülmények közé került, mint hajdanán. Sok régi barátját elveszítette, olykor még családjának szeretete sem enyhíti nehézségeit.

Nagyon sok könyv igyekszik feloldani az öregség dilemmáját. A Bencés Lelkiségi Füzetekben megjelent kötet nemcsak az öregséggel foglalkozik, hanem megpróbálja annak szép, derűs oldalait is bemutatni. A szerzők szerényen tíz jó tanács alcímet adtak könyvüknek, s valóban tíz fejezetre oszlik a könyv. Tíz olyan tanácsra, amelyet mindenkinek érdemes megfogadnia, aki úgy érzi, hogy testi ereje hanyatlik, s egyre inkább ki van szolgáltatva a különböző betegségeknek.

Hadd emeljünk ki ezek közül a jó tanácsok közül néhányat. Például azt, hogy ne túlozzuk el saját fontosságunkat. Ahogy testi és lelki erőink hanyatlanak, úgy környezetünk számára talán kevesebbet adunk, nem érdemes tehát fokozni magunkban a várakozást, hogy tőlünk fognak tanácsot kérni, s mi leszünk életük központja. Egy másik hasznos tanács: egy kis humorérzék is adj nekem, Uram! Erre manapság az élet minden területén szükségünk volna, hiszen az indulatok világába csak a humor lopja be azt a fényt, amely elviselhetővé teheti az életet. A szerzők azt is tanácsolják — nagyon helyesen —: teljesen bízzuk rá magunkat Istenre, Benne olyan társra találunk, Aki életünk fájdalmas

nehézségei között is megmutatja a remény útját. S hogy így legyen, sohase feledkezzünk meg a bensőséges imádságról, s Krisztus reményében tekintünk az elmúlásra, amelyet egyikünk sem kerülhet el. Ha jól várjuk az utolsó óránkat, s egész életünk készüllet volt, akkor bizonyára a legnagyobb örömben lehet részünk, amely az öregség végpontjában vár minket a halál pillanatában, a mennyország örömeiben. (*Bencés Lelkiségi Füzetek*)

RÓNAY LÁSZLÓ

CSIPESSZEL A LÁNGOT

Jelentős és fontos vállalkozás kortárs irodalmunkban ez a tanulmánykötet, amely a túlnyomó többségükben 1956 után született és a '80-as évek második felében publikálni kezdő írók műveit, azaz — amint a szerkesztő, Károlyi Csaba előszavában olvashatjuk — az ún. „legújabb magyar irodalom” teljesítményeit igyekszik értelmezni számba venni. A kötet nemcsak azért fontos, mert hozzájárulhat a legjobb folyóiratokban meghatározóan jelen lévő szerzők jobb el- és befogadásához, amiben a korábbi beszédmódok előfeltévérendszerébe szocializált olvasóknak csak az újabb beszédmódokat használók maguk nyújthatnak segítséget, hanem egyrészt azért is, mert szerencsés esetben indukálhatja a „generáción” belül meglévő, de esetleg itt kevésbé érvényesülő szemléletek ütközését, beszélgetését, másrészt azért is, mert a tanulmányírók szándékainak megfelelően vagy éppen azokkal szemben jó néhány olyan kérdés merülhet föl abban, aki e kötetet kezébe veszi, amely a kortárs irodalom alakulásaira kritikusan vonatkozik. Így a magyar irodalom elmúlt évtizedeire való tekintettel is nagyszerűnek kell tartanunk a tényt, hogy ez a könyv megjelenhetett, és tiszteletre méltóan örvendetesnek a *Nappali ház* kezdeményezését, hogy a lehetőségekkel élve létrehozták ezt a további eszmélkedésre alkalmat adó, bizonyos értelemben összegző munkát.

Ezért ha kritikai megjegyzéseket kívánunk tenni, nem érdemes nevekkel előhozakodnunk, amelyek esetleg hiányoznak a tanulmányírók — mert a kötet a szerzőkkel azonos korú tanulmányírók legjobbait is igyekszik összefogni —, illetve a bemutatott művek és alkotások sorából, hiszen ez a hiány minden ilyen vállalkozás esetében szükségszerű. Sajnálatos viszont, hogy nem egy írás az ésszerűség keretein belül kevésbé tűnik megalapozottnak, és nem éri el az alkalom megkívánta szintet. Ugyanakkor vitathatónak, sőt vita-

tandónak tartom azt az esztétikai koncepciót, amelyre a szerkesztő előszavában utal — folyóiratokban pedig korábban már részletesebben is kifejtett — és amely e kötetet alapvetően meghatározza. Nem hiszem ugyanis, hogy az életkori egybeesések alapján bármilyen esztétikai kategória megállná a helyét, hacsak nem a 19. század második felének pozitivistikus nézeteinek felújításával, amire azonban nem látok lehetőséget. Ez persze nem jelenti, hogy a társadalmi környezetet az irodalom alakulásában ne tartanám meghatározó tényezőnek, és ezzel nyilván így van mindenki, de kétlem, hogy ebből eltérő beszédmódok és szemléletek — akár csak egy-egy író pályájának indulásakor — követelményszerűen levezethetők lennének. Mindazonáltal nagyon kívánt és fontos esemény a *Csipesszel a lángot megjelenése*. (Nappali ház)

SCHNEIDER GÁBOR

FELKAI GÁBOR: JÜRGEN HABERMAS

J. Habermas neve nem ismeretlen a magyar köztudat számára. Korai fő műve, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása* mellett néhány tanulmánya régóta olvasható magyarul. Ugyanakkor az sem elhanyagolható tény, hogy e sokrétű gondolkodói életmű jelentőségét az egész korpuszhoz képest igen szűk körű magyarul hozzáférhető szövegcsoporthoz alighoz képest nehezen mérhetjük fel. Ezért is fontos ez a megvesztegető filológiai alapossággal készült monográfia. Mielőtt ennek vizsgálatára térünk ki, ejtenünk kell néhány szót az egész problémarendszer ezredvégi relevanciájának kérdéséről. Úgy tűnik, a habermasi szövegekkel való foglalkozás a 20. századi gondolkodás legfőbb törésvonalaihoz vezet el bennünket. Így kerülhet szóba a filozófia epistemológiai érdekelttségű vitája (Gadamer versus Habermas), a pragmatika általános felértékelődése a tudományok számos területén, a kommunikáció megértés-lehetőségei (félre-értés vagy konszenzus, Derrida vagy Habermas), vagy éppen a diskurzusok mint az emberi cselekvés/viselkedés alapmodelljei (M. Foucault). Mint a modernség utolsó horizontjának egyik jellegzetes és nagy formátumú gondolkodója, Habermas e kérdések mentén keresi válaszait az ismeretelmélet, a társadalomelmélet, sőt, az etika kihívásaira. Ráadásul a baloldali szellemi tradíció olyan igényes vállalásával, amely kevésbé jellem-

ző térségünk múltjára és sajnos — jelenére. Felkai Gábor elsősorban szociológiai szempontokat érvényesít monográfiájában. Ugyanakkor olyan általános betekintést (is) nyújt a témába és annak szakirodalmába, mely a tájékoztatlanabb olvasó számára is pontos eligazítást nyújthat. (Aron Kiadó, 1993)

PALKÓ GÁBOR

GAALI ZOLTÁN: A SZÉKELY ÓSVÁRAK TÖRTÉNETE, LEGENDÁJA ÉS MONDÁJA

„Historikus vízfestmények” együttesének is nevezhetnénk az először 1938-ban kiadott mű kétkötetes hasonmását. A finoman ódon történeti munkák, az egyszerű és becsületes ismeretterjesztés, a vonzó múltféltés iránt fogékony olvasó bizonyára örömet üti föl a székelység eredetével, egykori várrendszerével és mintegy százhusz nevezetes építményével foglalkozó tanáros áttekintést. Kár, hogy az elpergett évtizedek okozta változásokról, a székely etnikumot és a várak, kastélyok, templomok állagát is alaposan próbára tevő időmúlásról, a kegyetlen valóság tényeiről semmiféle kiegészítés, utószó nem tájékoztat (és a sok apró pontatlanságra, naitvításra sem hívják föl a figyelmet).

Gaali legfőbb mintaképe és forrása Orbán Balázs volt. E nevezetes polihisztorhoz, koncepciózus gyűjtőhöz, kiváló rendszerezőhöz és lefegyverző stilsztárhoz képest az utód csak szorgalmas adatgereblyéző, gonso szerkesztő és átlagos képességű fogalmazó. Elsőrendű mielőtt köszönhetünk neki, feltáró munkát nemigen végzett. Sokszor beletörődött a régiesen fontoskodó közlésekbe: „...e rom is a hagyományok és mondák kódéba van burkolva, hol a kutató iránytalanul tévedez...” Lengeteg humor kíséri, enyhe iróniával meséli el, hogy az oltszemi Hecetz vagy Mikó várat állítólag szercesenek építették és lakták, és „roppant kincseik Hecetz várának föld alatti pincéiben vannak nagyszámú fekete törpék őrizete alatt elrejtve”. Zeta, Méré, Solyomkő, Torja, Brassó váraitól is általában igen precíz a leírás (noha az eredeti nyomtatás hemzseg a betűvétésektől). A szépen illusztrált, barátságos művet ne szakkönyvtárunkban, inkább a gyerekszoba könyvespolcán, kamaszok keze ügyébe helyezzük el. (Akadémiai—Kriterion)

TARJÁN TAMÁS

SIMON DURING: FOUCAULT AND LITERATURE

Immár felmérhetetlen azoknak a műveknek a száma, amelyek Foucault munkásságát interpretálják. A melbourne-i egyetem munkatársának elemzése azért nyer mégis kulcsfontosságú pozíciót ezek között, mert nem egyszerűen Foucault irodalomszemléletét vizsgálja, hanem az egész életmű kontextusában mutatja be azokat a következtetéseket, amelyekkel a Foucault „utáni” irodalomtudománynak számolnia kell. Az életmű bemutatása megbízható elemzéseken alapul, a kontextust a Foucault érdeklődését felkeltő témák egymást váltó sorozatának „elbeszélése” jelenti. During arra helyezi a hangsúlyt, hogy értelmezze ezeket a váltásokat. Ez viszont avval a problémával jár, hogy maguk a konkrét irodalomelméleti „tanulságok” nem szerveződhetnek egységgé, s bár az egyes korszakok elemzése számos ilyet felvillantanak, az olvasónak ugyancsak meg kell küzdenie azért, hogy az óhajtott célkitűzésre („miként változtatta meg Michel Foucault munkássága az irodalomtudományt?”) valamiféle választ nyerjen. Szerencsére ezért bőségesen kárpótol a Foucault tényleges hatását képviselő irodalomelméleti törekvések bemutatása (I. Hunter, S. Greenblatt), hiszen ezek Magyarországon még szinte teljesen ismeretlenek. Ezenkívül During maga is elvégez két elemzést, amelyekben az írás „genealógiáját” helyezi középpontba. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a közismert kortárs irodalomelméletek horizontjából ez az eljárás elég meghökkentőnek tűnik — legalábbis első látásra. Erénye még a műnek a Foucault és Heidegger, illetve Foucault és Derrida közötti viszony értelmezése, meglepő viszont, hogy Nietzsche Foucault-recepcióját ezekhez képest háttérbe szorítja. Összefoglalva: hasznos és használható munka, főleg Magyarországon, ahol Foucault műveinek hozzáférhetősége — különösen a franciául nem olvasók számára — még sok kívánivalót hagy maga után. (Routledge, 1993)

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

STEVEN SPIELBERG: SCHINDLER LISTÁJA

Egészen más valamiről tudni, mint valamit látni. Ha az ember azt hallja: holocaust, azt mondja; hatmillió, vagy hatszázezer. Esetleg bólint magában: igen, ez volt a világtör-

ténelem legaljasabb bűnténye. De aki nem volt üldözött, aki később született, aki nem ásta be magát fotók és visszaemlékezések közé, vagy akinek nincs *nagyon-nagyon érzékeny a szíve* nem tudja, mi is történt valójában. Azaz tudja, de mégsem. A különbség az, mint ha valakit a szemünk láttára üt el egy autó (esetleg bennünket ütnek el), vagy hallunk róla, hogy elütöttek valakit. Utóbbi esetben csak hümmögünk, hogy „szegény!”, és folytatjuk, amibe belekezdünk.

Steven Spielberg filmje segít, hogy beleérezzünk, mi is történhetett meg itt ötven éve. Szemünk előtt zajlik a holocaust, és hihetővé válik a hihetetlen: embereket méltóságuktól megfosztva tárgyakká aláznak, és hasznavehetetlen tárgyakként elpusztítanak. Hatmillió halottat nem lehet elképzelni. De mélyen megrendít akár egyetlen, a filmvásznon ismerősünké lett gyerek, nő, férfi megalázása, bestiális meggyilkolása — a hatmillióból. Spielberg sokszoros Oscar-díjas filmjének legnagyobb erénye a történelmi és emberi hitelesség anélkül, hogy belesse a játékfilmek esetében halálos dokumentarítás csapdáiba. E hitelesség segít bennünket abban, hogy barátainkként, testvéreinkként félthessük és — ne tessék szégyellni — sirathassuk az áldozatokat. Vagy örüljünk megmenekülésüknek! Elvégre Schindler története sikertörténet: a háború végéig ezeregyszáz biztos halálra ítélt krakkói zsidót mentett meg hadiüzemében ez a rejtélyes figura, a náci párt tagja, nőcsábász és szerencselovag. Hogy miként lett ebből a film elején még csak a maga számításaival törődő emberből valóságos Wallenberg, nem derül ki a számunkra a vetítés három órája alatt. Nincsenek nagy rádöbbenések, „belátások”, folytatott feszültségű melázások... (Ez a film másik nagy erénye, nem is tudom, hogy a rendező, a forgatókönyvíró, vagy az amúgy is dicsérnivaló főszereplő, Liam Neeson érdemként könyveljük-e el.) Csak azt látjuk, hogy ez a hihetetlenül szuggesztív, energikus férfi nem hagyja meghalni az embereit. Hogy miért, arról soha nem beszél. Egyszerűen nem halhatnak meg! Ezen tényleg nincs mit magyarázni.

KUNSZABÓ ZOLTÁN

KI NYER MA?

A *Játék és muzsika*, e népszerű műsor nemrégén ünnepelte működésének negyedszázados évfordulóját. Ebből az alkalomból jelent meg egy szép kis kötet. Bevezetését Czigány György írta, s ő állította össze a

különféle vallomásokot, megnyilatkozásokat, melyek mind azt bizonyítják, hogy a rádió e műsorszámát mit sem veszített népszerűségéből. Ennek az lehet az egyik oka, hogy a játék, ahogy Ottlik Géza írja, az ember dolga és az élet méltósága.

Hogy mennyire közkedvelt a *Ki nyer ma?* Talán az is bizonyítja, hogy a szerkesztő bőségesen válogathatott a műsor barátainak, támogatóinak, a benne megnyilatkozóknak különféle vallomásaiból, leveleiből. Vannak közöttük kiváló karmesterek, jeles országgyűlési képviselők, művészek, zenészek, költők. Hadd idézzem ezúttal a sok vallomás közül Szendi József veszprémi érsek megnyilatkozását: „Különösen annak örültem, hogy a legsötétebb vallásellenes időkben az államilag meg nem ült egyházi ünnepekre mindig találtál egy-egy rájuk utaló zeneszámot, hogy a vallásos hívók figyelmét felhívj az ünneplésre. Köszönöm az akkori időkben nem kis bátorságról tanúságtevő szolgáltatást. Hálás szeretettel köszöntelek.”

Nemcsak ezt a szellemi bátorságot köszönjük meg a műsor kiötlőinek és minden munkatársának, hanem azt is, hogy a tiszta zene ügyét szolgálva a tiszta emberség ügyét is előbbre mozdították, hiszen a zene olyan létrendbe enged bepillantást, amelyben harmónia és békeesség uralkodik.

RÓNAY LÁSZLÓ

FÜZI LÁSZLÓ: AZ IRODALOM HELYZETTUDATA

Füzi László e kötetében a közelmúltban megjelent kritikáit, írásait gyűjtötte egybe. Ezek közül a legfontosabb s legérdekesebb a címadó tanulmány, mely elméleti, átfogó ígérennyel bír.

Irodalom és társadalom fogalom-párjában gondolkodva végzi el a Kádár-korszak áttekintését, pontosan meghatározza irodalom és politika egymáshoz való viszonyát, történelmükből adódó szerepzavarait. Az irodalom társadalmi feltétel- és szereprendszerét vizsgálja az adott korszakban, s ez az áttekintés feltétlenül hasznos s szükséges, hogy a közelmúlt s az általa meghatározott jelen irodalmáról torzításmentes(ebb) képünk legyen.

A szöveg az irodalom autonómiájára tesz fel kérdéseket két különböző aspektusból.

Az egyik nézőpont történeti. Kiléphet-e a magyar irodalom hagyományos közéleti-politikai elkötelezettségéből, megtörténhet-e végre irodalom és politika szétválása? A kötet első tanulmánya, mely a rendszerváltozás

ideje alatt íródott, optimistán igent mond erre. A feltehetőleg később keletkezett írás (*Az új művészet esélyei*) már elveszti ezt az optimizmust: a rendszerváltozás bekövetkezett, ám közép-kelet-európaiságunkból nem léphetünk ki; úgy tűnik, az irodalom és politika szétválása még várat magára, ahogy a polgárosodás is. Mi több, az állampolgárok mindkettő iránt elvesztették érdeklődésüket — alapítja meg a szerző.

A másik nézőpont inkább elméleti. A helyzettudat fogalma ellentmondásos, irodalom és társadalom, illetve politika keveredik benne. A szöveg több helyen árulkodik arról, hogy maga a szerző jól tudja, hogy e fogalom bevezetésével meglehetősen ingoványos talajra lépett. Mégis vállalja az áttekintést, melynek szükségessége tagadhatatlan. Mégsem tudom elfogadni elvi kiindulópontját, miszerint: „az irodalmiság tartalmát a szociológiai tartomány és az esztétikai tartomány együtt képezi”; s az ebből fakadó olyan megállapításokat sem, ahol a hangsúly egyértelműen a politikum javára tolódott el. („Mostanság a politikai kérdések irodalmi megközelítése már nem foglalkoztatja a közvéleményt, csupán a politikai vonatkozású művek azok, amelyek nagyobb érdeklődést keltenek. Kérdéssé vált tehát irodalmunk jövője, vagy inkább az, hogy meddig tud irodalmunk közönség nélkül létezni.”) Magam részéről ragaszkodom az esztétikai érték egyedüli lehetséges kritériumához, s szükségesnek tartom az irodalom belső megközelítését.

Az újszerű politikai helyzetben az irodalom autonómiájának kérdése újra napirendre került. Ennek tisztázásához járul hozzá Füzi László igényes munkája. (*Jelenkor*, 1993)

LIPTAI CSILLA

SZMOKTUNOVSZKIJ

A nagyszerű színész, „az orosz Latinovits” (aki szovjet hatósági tiltásra nem állhatott Latinovits Zoltán elárult helyébe Huszárik *Csontváry*-filmjében) nemrég hosszabb ideig Budapest vendége volt. A most hatvannyolc éves művészről *Geréb Anna* írt elsőrangú monográfiát. Bár talán túlonúl is apró fejezetekre bontotta terjedelmes művét, ropant anyagismerete és empatikus készsége lehetővé tette, hogy a sokarcú, végtelen akteur ábrázoló erejét bemutassa. A tévedéseket, bukásokat sem kendőzi — akár arról van szó, hogy *Innokentyij Szmoktunovszkij* „vakságában” nemet mondott a *Rubljov*-film kevés szavú címszerpét fölkínáló Tar-

kovszkijnak, akár a *Sirály*-vendégjáték egykori magyarországi balsikeréről, akár a mai orosz film kommersz termékeiben megformált, csak pénzt hozó paródiafigurákról kell informálnia. Persze nem a kudarcokkal mér, nem „a világ legmagasabb Leninjénél”: két *Lenin-mozi* konvencionális, áhítatos főalakjánál időzik. Egyként képes arra, hogy a Hamletet játszó, és az *Autót loptam* című komédiában a tolvaj Gyetocskint remeklő színész egy töről fakadó tragikus és vígjátéki talentumát elemezze. (Hamlet királyfi medalionjában az édesapa, a második világháborúban korán elesett Mihail Szmoktunovszkij, a tagbaszakadt, mosolygós férfi fényképét őrizgette színésznő, Kes.) Szeszély, hangulathullámzás, dac éppúgy lakozik e ma is fiatalos férfiban, mint hűség, fegyelem, rögtönzőkészség. Vérbeli orosz színész, aki hazája teátrumának gazdag tradícióit a modern lélektani emberközelítéssel ötvözi: a hagyományos realizmust tépettebb, e századi érzékenységgel. Nagy átváltozó — elég szerepbeli és civil hajviseleteinek alakulását követni a jó fényképanyagon — és mégis ugyanazon művészember. Az a bohém, aki az első, kissé suta interjú alkalmával úgy mutatkozott be a könyv írójának, hogy pengével szelt föl egy görögdinnyét, s mint „igazi orosz”, a piros húsával együtt a dinnye zöld héját is megette. (*Magyar Filmintézet*)

TARJÁN TAMÁS

KOVÁCS ANDRÁS FERENC: LELKEM KOCKÁN PÖRGETEM

A 80-as, 90-es évek önmagát posztmodernként értelmező magyar lírájában a versben beszélő alany elszemélytelenítése és a hangzásban való feloldódása a kötött formák felélesztésével járt együtt. Mivel e költőiség a modernség horizontjának lírai szerepeit alkalmatlannak minősítette az új szituáltság kifejezésére, az önlefokozás vált a lírai én szereplővé identitását megkérdőjelező autentikus beszédmóddá. Ha Kovács András Ferenc legfrissebb kötetét elolvassuk, mindezek mellett olyan sajátságokra is felfigyelhetünk, amelyek a jelenkori líra legválaszképesebb szövegeinek ismervei. A hagyománytörténet logikája felől értelmezhető versek nemcsak egyszerűen megidézőnek irodalmi alkotásokat, hanem újragondolják, *újraírják* azokat, hiszen a jelen pozíciója újrakonstruálja a múltat — saját maga előtörténeteként érti meg. Csak példaként: *A Két dal Krisztinának* Goethe *Über allen Gip-*

*feljén*ek magyar fordításait írja újra átértelmezve a vándor szerepét: „De te meg nem nyugszol soha.” A *J. A. szonettje* a József Attila-i lírai én pozícióját kérdőjelezi meg: „Gallyát töröm csak, mert a töve vén / nem dönthető a korhadt líra fája / vak föld alá nő visszasz koronája / s a szó a szájában senki: jövevény.” A *Pro Domo* a korai Babits ismeretelméleti dilemmájára válaszolva értelmezi újra *A lírikus epilógjától a Jónás könyvéig* tartó életmű szerepeit: „Csak én írok, versemnek hőse: semmi.” Természetesen még folytathatnánk a sort Pessoatól Borges-en át Pilinszkyig, hiszen a több mint félszáz verset tartalmazó kötet a palimpszeszt-líra minden bizonnyal legkiemelkedőbb darabjait vonultatja fel. (*Jelenkor — Kriterion*)

H. NAGY PÉTER

ANTHONY DE MELLO: A CSEND SZAVA *A paradox nehéz mestersége*

Török Péter előszavát egy anekdotával kezdi. Csattanója szerint: „A mennyország azóta vidám, amióta Anthony de Mello is ott van.” Valóban, a szentek humorérzéke, nyugodt derűje és bölcsessége kell, hogy a paradox, meghökkenítő történetekből okulhassunk, és valamilyen lelki hasznot húzhassunk.

A könyv eredeti angol címe, *One Minute Wisdom*, „Egy perc bölcsesség” jobban tükrözi az olvasmányok műfaját, mint a fordító által választott főcím. E történetek és mesék — néha valóságos kis remekművek — elolvasása néha egy percig se tart, megértésükre sokszor egy élet se elég. „A látás egy pillanat műve” — ígéri a szerző, az indiai jezsuita de Mello. Az is eredmény, ha látjuk, felismerjük saját kulturális vagy egyéni korlátainkat és ebben segíthetnek e kis történetek. Félő azonban, hogy sok olvasó könnyen félreérti a „Mester” figyelmeztetését, hogy ne imádkozzon állandóan, ne az Atyában bízson, hanem álljon saját lábára, mert úgymond meg kell tanulnunk, hogy „az apa nem azért van, hogy rátámaszkodjunk, hanem azért, hogy önállóságra neveljen”. Nos, ez lehet egy novícius-mester intése túlságosan önállótlan újoncának, de nem alkalmazható a hívő mindennapi helyzetére mai szekularizált világunkban. Istengyermekségre szól meghívásunk, gyermeki egyszerűsége és szüntelen imára. De Mello történeteinek csattanói viszont gyakran megkérdőjelezzik az ima, az elmélkedés értékét. Túl sokat imádkozunk? Kinek használ a tanács, hogy a bölcsesség annyi, mint „megváltozni anélkül, hogy a legkisebb erőfeszítésünkbe ke-

rülne"? Persze a Mester bölcsességet ajánl, nem üdvösséget. Így elfogadhatom, hogy a mester „lehet hindu guru, taoista bölcs, zsidó rabbi, keresztény szerzetes vagy szufi misztikus”. De nem fogadhatom el, hogy „lehet ő Lao-ce, Szókratész, Buddha és Jézus, Zarathusztra és Mohamed” — mint az előszó állítja. Jézus nem puszta bölcsességet ajánl. Mária Magdolna a Feltámadottat Mesternek szólította, míg nem értette meg a lényegi különbséget Mestere és minden más mester között. Ezért intette Jézus: „Ne tarts vissza! Még nem mentem föl Atyámhoz. Menj el testvéreimhez és vidd hírül nekik: fölme gyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez.” (Jn 20,17) Mária Magdolna erre elment és hírül adta a tanítványoknak: „Láttam az URAT.” „A látás egy pillanatot műve volt” — idézhetném de Mellót. Jó lenne, ha mi is látnánk. (1993)

KISS ULRICH

MÉHES KÁROLY: CSEND UTCA

Méhes Károly második kötete az objektív líra jegyében fogant. Tárgyak, tájak leírását próbál eljutni egy-egy ritka pillanatra megragadásához: a csend, az emlékezés, egy-egy hangulat felvillantásához. Az egész kötet anyagát sikerülten bevezető első vers, *Majmunka mondja* Krúdy sejtelmes, múltban merengő világát idézi fel. Érdekessége ennek a világlátásnak, hogy ízeiken keresztül emlékezik (s itt persze Krúdy mellett Proust jut a jól nevelt olvasó eszébe), ahogyan ezt egy jól sikerült képben végül ki is mondja a költő: „Kiöltött nyelven lépkedek, / ízlelőbimbó-macskaövek hegehupáin.”

Fiatalköltőről lévén szó a múlt a gyermekkort, a diákéveket jelenti, s az ironia, játékoság a másik fő jellemzője a kötetnek. Sok a szójáték, szellemes kép („a nap hatalmas gól a mennyország kapujában”), humor (*A második csapat, És eljött közénk* című versek). A diákkor mellett a kultúra is meghatározó élmény, elsősorban Kosztolányi, de képek is beszüremkednek a versekbe (*Monet*).

A nyelv problematikus volta is igen gyakori téma. A szöveg minduntalan zárójellel figyelmezteti az olvasót szöveg voltára, s a kifejezés lehetetlenségén ironizál. „Ki ne mondjad” — figyelmezteti magát a lírai én. Nekünk azonban ki kell mondanunk, hogy az ilyen fordulatok ma elkoptatott közhelyként hatnak, s posztmodern korunk minden napos problémájához, sajnos, nem járul hozzá új szemponttal a kötet.

Összességében elmondható, hogy a költő a magyar irodalom egy igen értékes vonulatát folytatja: nyugatosnak, játékosnak, urbánusnak s tárgyiasnak látjuk ezt a kötetet. Úgy véljük azonban, hogy egyelőre erősebb a hagyományokhoz való kötődés, s mintha gyengébb lenne az emberi létünk kérdéseit megvilágító egyéni hang. (*Jelenkor*, 1993)

LIPTAI CSILLA

JELENITS ISTVÁN: BETŰ ÉS LÉLEK

Húsz éve jelent meg Jelenits István evangéliumi elmélkedéseinek első kiadása. Ez a mostani annak némiképp megváltoztatott, bővített változata. Annak idején, amikor Prohászka híres evangéliumi elmélkedései napvilágot láttak, azokban egy nagyszabású, dinamikus, szinte prófétikus személyiség vallott azokról a benyomásokról, élményekről, amelyeket az Evangélium olvasása keltett benne. Személyes, nagyszabású Evangélium-értelmezés volt az. Jelenits István szerényebben, halkabban, kicsit talán derűsebben beszél hasonló élményeiről, s láthatóan az a legfontosabb törekvése, hogy az Evangélium szellemiségét, mondanivalóját mindennapi életünk kormányzó elvévé tegye. Ezt úgy éri el, hogy megmutatja, olykor részletesen elemzi az Evangéliumnak azokat a tartalmait, amelyek minden idők számára korszerűek, s minden hívő ember számára a mércét jelenthetik. Nem nagy és teljesíthetetlen életelvekről beszél, hanem hétköznapi apró tettekről, amelyek mégis evangéliumi szellemben élő emberekké tehetnek bennünket.

Tudományos szempontból is megbízható kalauzunk Jelenits István, hiszen könyvében a Biblia-értelmezés legújabb eredményeit is felhasználja. Ugyanakkor egyetlen olvasója sem érezheti azt, hogy tudományos szándékkal vagy tudományoskodva írta az egyes fejezeteket. Nem. Célja az, hogy a legegyszerűbb ember is megértse, hogy az Evangélium vezérfonal, hogy az Evangélium mindennapi olvasmányunk, hogy az Evangéliumból sugároznak azok az életátalakító elvek, amelyek nélkül szegényebbek, elesettebbek leszünk. Csak köszönet illetheti a szerzőt, hogy ezt így, egyszerűen, alázatosan, példaadó szerénységgel mondja el, mindenkit arra ösztönözve, hogy az Evangéliumot ne olvasmányként, hanem életformáló szóként, Igeként értelmezze. (*Szent István Társulat*)

RÓNAY LÁSZLÓ